

Sygn. akt II CA 1/16

POSTANOWIENIE

Dnia 24 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Gudowski (przewodniczący)

SSN Iwona Koper

SSN Bogumiła Ustjanicz (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku M. P.

przy uczestnictwie B. K. i R. F.

o umieszczenie w rodzinie zastępczej małoletniej S. F.,

po rozpoznaniu w Izbie Cywilnej w dniu 24 listopada 2016 r.

na rozprawie

na skutek apelacji wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Rejonowego w S.

z dnia 2 grudnia 2014 r., sygn. akt VIII RNsm (...),

zmienia zaskarżone postanowienie w części oddalającej wnioski M. P. (pkt I) w ten sposób, że umieszcza małoletnią S. D. F. (obecnie P.), urodzoną w dniu 22 lutego 2006 roku w S., córkę R. F. i M. K., w niespokrewnionej rodzinie zastępczej M. P., urodzonego w dniu 29 stycznia 1977 roku w R., zamieszkałego w S. przy ulicy S. P..

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 2 grudnia 2014 r. Sąd Rejonowy w S. oddalił wnioski M. P. i B. K. o ustanowienie ich rodziną zastępczą dla małoletniej S. F. oraz wniosek R. F. o przywrócenie mu władzy rodzicielskiej nad małoletnią S. F. Postanowieniem z dnia 12 listopada 2012 r. Sąd udzielił wnioskodawcy zabezpieczenia przez powierzenie mu tymczasowo funkcji rodziny zastępczej dla małoletniej, do czasu prawomocnego zakończenia postępowania w sprawie. Odrębnym postanowieniem z dnia 4 marca 2014 r. (VIII Nsm (...)) Sąd Rejonowy w S. ustanowił opiekę prawną nad małoletnią S. F. i obowiązki opiekuna powierzył M. P..

Z ustaleń faktycznych wynika, że małoletnia S. F., urodzona w dniu 22 lutego 2006 r., jest córką M. K. i R. F.. Postanowieniem Sądu Rejonowego w S. z dnia 25 marca 2011 r. R. F. został pozbawiony władzy rodzicielskiej nad córką S. F.. Wnioskodawca zawarł z M. K. w dniu 19 grudnia 2009 r. związek małżeński. Z ich nieformalnego jeszcze związku pochodzi Z. P. urodzona w dniu 11 października 2008 r. Małżonkowie P. wspólnie wychowywali córki, razem zamieszkiwali i prowadzili wspólne gospodarstwo domowe. W dniu 5 października 2012 r., po krótkotrwałej chorobie, M. P. zmarła.

Babka dziewczynek – B. K. i M. P. nie zdołali wypracować porozumienia w kwestiach opieki nad dziećmi i spraw finansowych. W połowie listopada 2012 r. dziewczynki zamieszkały z wnioskodawcą, a postanowieniem z dnia 4 marca 2014 r. Małoletnie utrzymują kontakt z babcią. Od stycznia 2013 r. wnioskodawca pozostaje w nieformalnym związku z P. R., która jest matką dwojga małoletnich dzieci: K. A. urodzonego w dniu 20 lutego 2008 r. i W. A. urodzonej w dniu 3 listopada 2010 r. Cała rodzina zamieszkuje w dwupokojowym mieszkaniu, źródłem ich utrzymania są zarobki wnioskodawcy w wysokości około 3000 zł miesięcznie, świadczenie związane z pełnieniem tymczasowo funkcji rodziny zastępczej dla S. w wysokości 1 000 zł miesięcznie. P. R. otrzymywała zasiłek rodzinny na dwoje dzieci w wysokości 163 zł oraz 900 zł tytułem alimentów dla nich. Starsze dzieci uczęszczają do szkoły, a W. pozostaje pod opieką matki, która sprawuje także faktyczną pieczę nad wszystkimi dziećmi.

Od maja 2014 r. małoletnia S. zaczęła sprawiać kłopoty wychowawcze. Z informacji udzielonej przez szkołę wynikało, że wnioskodawca i jego konkubina stosują względem K. A. i Z. P. jako środki wychowawcze klapsy, krzyki i groźby, a wobec S. klapsy ręką lub paskiem albo klęczenie na woreczkach z grochem. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie przydzielił rodzinie asystenta celem doprowadzenia do poprawy wzajemnych relacji. W maju 2014 r. szkoła powiadomiła Sąd Rodzinny, że Z., S. i K. boją się wracać po zajęciach do domu, a najbardziej boją się klęczenia na grochu. Zostało wszczęte postępowanie o ograniczenie władzy rodzicielskiej.

Ojciec S. R. F. nie utrzymywał kontaktów z córką, uczynił to dopiero po śmieci M. P.. Spotkał się z nią kilka razy, ostatni raz w dniu 18 listopada 2012 r. Odbýwał karę pozbawienia wolności za niepłacenie alimentów na jej rzecz; nie łoży na jej utrzymanie.

Wnioskodawca posiada troje dzieci z pierwszego małżeństwa: L., K. i P. P. . Małżeństwo to zostało rozwiązane przez rozwód wyrokiem z dnia 20 marca 2008 r. Wykonywanie władzy rodzicielskiej nad dziećmi powierzono ich matce, a władza rodzicielska wnioskodawcy została ograniczona do współdecydowania o istotnych sprawach dzieci. Obowiązek alimentacyjny względem dzieci ustalony został wyrokiem z dnia 25 maja 2011 r. w rozmiarze po 300 zł dla każdego z nich; wnioskodawca nie wypełnia go. Alimenty są wypłacane z funduszu alimentacyjnego.

Siostry S. i Z. są ze sobą związane uczuciowo, chcą być wychowywane razem przez wnioskodawcę i utrzymywać kontakty z babcią. Wnioskodawca i babcia dziewczynek osiągnęli porozumienie w kwestii miejsca ich pobytu i opieki nad nimi. Z opinii Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno - Konsultacyjnego w S. wynika, że siostry powinny wychowywać się w jednym środowisku wychowawczym. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w S. uznał, że wnioskodawca nie spełnia wymagań przewidzianych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej oraz prowadzenia rodzinnego domu dziecka, ponieważ została ograniczona jego władza rodzicielska względem dzieci pochodzących z pierwszego małżeństwa i nie realizuje obowiązku alimentacyjnego. Nie został zakwalifikowany na szkolenie dla rodzin zastępczych, ponieważ nie spełnia wszystkich wymagań przewidzianych

w art. 42 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (jedn. tekst Dz. U. z 2016 r., poz. 575, dalej: „u.w.r.”). Wniosek M. P. został oddalony. Nie zasługiwały na uwzględnienie wnioski uczestników.

Wnioskodawca w apelacji zarzucił zaskarżonemu postanowieniu sprzeczność wewnętrzną stanowiska Sądu, polegającą na przyjęciu z jednej strony, że nie może pełnić funkcji rodziny zastępczej w stosunku do S., a z drugiej, że może wykonywać obowiązki jej opiekuna prawnego. Doszło do niekorzystnej sytuacji dla dziecka, które wychowuje od drugiego roku życia, także w kwestii środków jej utrzymania.

W postępowaniu apelacyjnym Sąd Okręgowy w S. wysłuchał małoletnią S. i uzupełniająco ustalił, że traktuje ona wnioskodawcę jak ojca, a jego konkubinę jak matkę, tak też ich nazywa. Wyraziła wolę mieszkania z nimi oraz młodszą siostrą, z którą jest związana i która jest najważniejszą osobą w jej życiu. Podała, że ufa wnioskodawcy i jego partnerce, rozmawia z nimi o swoich problemach, korzysta z pomocy mamy w nauce matematyki, która motywuje ją do osiągania lepszych wyników. Oświadczyła także, że obawiała się przybycia do Sądu, bo myślała, że po rozmowie zostanie wysłana do innego domu.

Sąd Okręgowy powziął poważne wątpliwości dotyczące wykładni art. 42 u.w.r., które określił w przytoczonym pytaniu, przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia. Wątpliwości te sprowadzają się do wyjaśnienia, czy można powierzyć pełnienie funkcji rodziny zastępczej kandydatowi, który nie spełnia wszystkich wymagań przewidzianych w art. 42 u.w.r., jeżeli za takim uregulowaniem pieczy zastępczej nad dzieckiem przemawia jego dobro, na które wskazuje dotychczasowe prawne i faktyczne sprawowanie opieki oraz wychowywanie go przez tego kandydata. Spośród wymienionych w tym przepisie wymagań wnioskodawca nie spełnia dwóch, dotyczących ograniczenia jego władzy rodzicielskiej nad dziećmi z poprzedniego małżeństwa i nierealizowania względem nich obowiązku alimentacyjnego. Stwierdził, że pomiędzy wnioskodawcą i S. F. istnieje bardzo silna więź emocjonalna, pełni on rolę jej ojca. Nawiązała się także więź emocjonalna dziecka z konkubiną wnioskodawcy, a z siostrą Z. tworzy nierozłączną parę. W tej sytuacji dobro dziecka jako zasada Kodeksu rodzinnego i

opiekuńczego przemawiałoby za uwzględnieniem wniosku M. P.. Wątpliwość Sądu Okręgowego polega na potrzebie wyjaśnienia, jaki wpływ na zasadę dobra dziecka ma regulacja prawna innej ustawy - ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, aktu równorzędnego z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym, której art. 42 wymienia enumeratywnie warunki, jakim musi odpowiadać kandydat na rodzinę zastępczą. Jeżeli ta ustawa jest aktem szczególnym wobec Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, to należałoby kierować się tylko jej przepisami, co jest równoznaczne z przyjęciem, że wnioskodawca funkcji rodziny zastępczej pełnić nie może. Przyjęcie za podstawę orzeczenia zasady dobra dziecka byłoby niezgodne z treścią art. 42 u.w.r., ale uwzględniałoby konieczność kontynuowania wychowywania go w dotychczasowym środowisku, które preferuje.

Sąd Najwyższy przejął sprawę do rozpoznania (art. 390 § 1 in fine k.p.c.) i zważył, co następuje:

Obowiązek zagwarantowania dziecku przez państwo opieki i wychowania, których nie mogą sprawować rodzice, realizowany jest w jednej z form pieczy zastępczej, objętej działem III ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej. Piecza sprawowana jest w formie rodzinnej albo instytucjonalnej (art. 34 u.w.r.). Rodzinna piecza zastępcza może przybrać postać, stosownie do art. 39 ust. 1 u.w.r., rodziny zastępczej spokrewnionej, niezawodowej, zawodowej oraz rodzinnego domu dziecka. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje co do zasady na podstawie orzeczenia sądu (art. 35 ust. 1). Ustawa o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej zawiera przepisy odnoszące się do organizacyjnego aspektu sprawowania pieczy zastępczej. Materialnoprawne podstawy tego orzeczenia i doboru właściwej formy pieczy regulują przepisy art. 112¹ do 112⁸ k.r.o., które zostały wprowadzone ustawą o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, z dniem 1 stycznia 2012 r. Rozstrzygnięcie w przedmiocie ustanowienia pieczy zastępczej wymaga zastosowania przepisów obu ustaw. Nie zachodzi pomiędzy nimi relacja norm ogólnych i szczególnych.

Wyboru właściwej dla dziecka formy pieczy dokonuje sąd, stosownie do art. 112⁵ do 112⁸ k.r.o., który powinien dokonać całościowej i drobiazgowej analizy

potrzeb dziecka i dostosować do nich tak formę pieczy, jak i osoby, które powinny ją realizować. Celem pieczy zastępczej jest zapewnienie dziecku naturalnych warunków rozwoju. Stwierdzenie możliwości osiągnięcia tego celu powinno wynikać z wszechstronnie przeprowadzonego i rozważonego materiału dowodowego, z udziałem biegłych z zakresu pedagogiki, psychologii i medycyny, wysłuchania dziecka, jeżeli spełnione zostaną warunki określone w art. 576 § 2 k.r.o. oraz kandydatów do pełnienia tej pieczy. Na taki zakres postępowania sądu opiekuńczego wskazał Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2014 r., III CZP 65/14 (OSNC 2015, nr 4, poz. 38), a wyrażone w niej stanowisko akceptuje Sąd Najwyższy w tej sprawie.

Z art. 112⁵ § 1 k.r.o. wynika, że piecza zastępcza może być powierzona osobom wpisanym do rejestru osób zakwalifikowanych do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka albo osobom, które pełnią już funkcję rodziny zastępczej zawodowej lub rodziny zastępczej niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka. Wyróżnione zostały zatem dwie sytuacje, w pierwszej chodzi o kandydatów wpisanych do rejestru, a w drugiej o osoby, które sprawują już rodzinną pieczę zastępczą.

Do zakresu pieczy zastępczej, wskazanego w art. 112¹ § 1 k.r.o., należy bieżąca piecza nad dzieckiem, wychowanie go, reprezentowanie w tych sprawach, a w szczególności w sprawach alimentacyjnych, kierowanie jego postępowaniem, zapewnienie mu odpowiednich warunków bytowych oraz troska o jego zdrowie i bezpieczeństwo.

Wyboru osoby, która będzie sprawować pieczę zastępczą sąd dokonuje, zgodnie z art. 579² § 1 pkt 1 k.p.c., po zasięgnięciu opinii o kandydatach od właściwego ośrodka pomocy społecznej, opinii właściwego organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, informacji o dotychczasowym sprawowaniu funkcji przez rodzinę zastępczą, prowadzącego rodzinny dom dziecka oraz informacji z rejestru danych, prowadzonego przez starostę. W art. 42 u.w.r. wyszczególnione zostały wymagania jakie powinien spełnić kandydat do pełnienia funkcji rodziny

zastępczej. Rejestr zawiera także dane o osobach pełniących funkcję rodziny zastępczej zawodowej, niezawodowej oraz prowadzących rodzinny dom dziecka.

Wykładnia gramatyczna art. 42 ust. 1 u.w.r. prowadzi do wniosku, że nie mogą pełnić funkcji rodziny zastępczej oraz prowadzić rodzinnego domu dziecka osoby, które nie spełniają wszystkich wymienionych wymagań. Do tych wymagań należy także niewydanie względem tych osób orzeczenia o pozbawieniu, ograniczeniu lub zawieszeniu władzy rodzicielskiej (pkt 2) oraz wypełnianie obowiązku alimentacyjnego stwierdzonego tytułem egzekucyjnym (pkt 3). Poprzestanie na tej wykładni byłoby właściwe wówczas, gdyby taki sam rezultat został osiągnięty w drodze zastosowania wykładni funkcjonalnej i systemowej. W doktrynie wyrażony został pogląd, że dopuszczalne jest oparcie się na wykładni funkcjonalnej, która pozostaje w sprzeczności z wykładnią gramatyczną i systemową w wyjątkowych, szczególnie uzasadnionych przypadkach, gdyby wyniki tych wykładni miały doprowadzić do niedorzecznych rezultatów społecznych lub aksjologicznej niespójności systemu prawnego, burzących założenia o racjonalności ustawodawcy. Taki pogląd został wyrażony w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 czerwca 2000 r., K 25/99 (OTK 200, nr 5, poz. 141) oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 kwietnia 2003 r., III CZP 8/03, OSNC 2004, nr 1, poz. 1 i wyrok z dnia 8 maja 1998 r., I CKN 1998, nr 1, poz. 7). Sąd Najwyższy zaakceptował odstępianie od wykładni literalnej przepisu, gdy pozostawałoby to w oczywistym konflikcie lub sprzeczności ze znaczeniem innych norm systemu, gdy prowadziłyby to do rażąco niesprawiedliwych lub nieracjonalnych konsekwencji, gdy przemawiają za tym szczególnie ważne racje społeczne, ekonomiczne lub moralne.

Za koniecznością odstąpienia od wykładni gramatycznej art. 42 ust. 1 u.w.r. na rzecz wykładni funkcjonalnej i systemowej przemawiają istotne względy. Wskazane w art. 42 u.w.r. wymagania dotyczą kandydata do pełnienia pieczy zastępczej, na co wskazują kolejne przepisy art. 43, 45 i 46 u.w.r. traktujące o osobach ubiegających się o wpis do rejestru prowadzonego przez starostę osób zakwalifikowanych do pełnienia tej funkcji (art. 46 ust. 1 pkt 1). Z art. 112⁵ § 1 k.r.o. wynika, że sprawowanie pieczy zastępczej może być powierzone osobom,

które już sprawują tę funkcję. Nie została odrębnie uregulowana sytuacja, w której piecza zastępcza jest faktycznie wykonywana przez osobę niespełniającą wszystkich wymagań, co doprowadziło do stabilizacji stosunków pomiędzy nią a dzieckiem. Wymaga ona zatem szczególnego potraktowania. Przepis art. 42 ust. 7 u.w.r. przewiduje, że okoliczności, o których mowa w ust. 1-3 ustala się na podstawie przeprowadzonej przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej analizy sytuacji osobistej, rodzinnej i majątkowej. Ogólne odesłanie do tej analizy przemawia za tym, że odnosi się ona tak do kandydata do pełnienia pieczy zastępczej, jak i do dziecka, które będzie podlegało tej pieczy.

Orzeczenie powierzające sprawowanie pieczy zastępczej określonej osobie musi uwzględniać przede wszystkim dobro i interesy dziecka. Łączy się to z podstawową zasadą, na jakiej oparte zostały wszelkie uregulowania prawne dotyczące spraw dziecka i rodziny, jak też ich wykładnia. Dobro dziecka stanowi przedmiot regulacji aktów międzynarodowych: Konwencji dotyczącej aspektów uprowadzenia dziecka za granicę podpisanej w Hadze w dniu 25 października 1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528), Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.), Europejskiej Konwencji o wykonywaniu praw dzieci sporządzonej w Strasburgu dnia 25 stycznia 1996 r. (Dz.U. z 2000 r. Nr 107, poz. 1128). W polskim porządku prawnym zasada ta objęta została art. 72 Konstytucji. Preambuła do ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej podkreśla szczególne jej znaczenie w podejmowaniu decyzji dotyczącej dziecka i rodziny, a wprost daje temu wyraz art. 4 ustawy. Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w odniesieniu do problematyki dziecka podkreślają potrzebę rozważania dobra dziecka, (przykładowo art. 93 § 2, art. 95 § 3, 106, 107, 112⁸). Nie ma podstaw do przyjęcia, że uregulowania któregośkolwiek aktu prawnego w bardziej miarodajny sposób uwzględniają dobro dziecka niż innego. Zasada ta odgrywa podstawowe znaczenie przy wykładni wszystkich przepisów z zakresu prawa materialnego, jak i prawa procesowego, dotyczących dziecka (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92, OSNC 1992, nr 10, poz. 179; siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2008 r., III CZP 1/08, OSNC 2009, nr 4, poz. 52; z dnia 14 listopada

2014 r., III CZP 65/14; wyrok z dnia 8 czerwca 2000 r., V CKN 1237/00, postanowienia z dnia 8 grudnia 1998 r., I CKN 1074/98; z dnia 11 lutego 2000 r., I CKN 1106/99; wyrok z dnia 8 czerwca 2000 r., V CKN 1237/00; z dnia 20 października 2010 r., III CZP 72/10, niepublikowane).

Nie ma definicji ustawowej zwrotu „dobro dziecka”. Wypełnienie jego znaczenia powinno być dokonywane w konkretnych okolicznościach faktycznych zwłaszcza, jeżeli wskazują na zaistnienie sytuacji, w której znalazło się dziecko, wymagającej ingerencji ze strony innych podmiotów, w tym także sądu. Wyszczególnić należy uprawnienie do ochrony życia i zdrowia oraz wszelkich działań ze strony innych, które powinny zapewnić warunki do spokoju, prawidłowego, niezakłóconego rozwoju, poszanowania godności i udziału w procesie decydowania o jego sytuacji oraz zaznaczyć, że jest to zbiór niewyczerpany.

Przepis art. 112⁸ k.r.o. zawiera wskazanie, że rodzeństwo powinno być umieszczone w tej samej rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo - wychowawczej lub regionalnej placówce opiekuńczo - terapeutycznej, chyba że byłoby to sprzeczne z dobrem dziecka.

Wnioskodawca nie spełnia dwóch wymagań spośród wymienionych w art. 42 ust. 1 u.w.r. Z ustaleń Sądu Rejonowego wynika, że jedynie to było przeszkodą w powierzeniu mu pieczy zastępczej. Nie ma podstaw do przyjęcia, że przyczyną ograniczenia władzy rodzicielskiej wnioskodawcy w stosunku do dzieci pochodzących z pierwszego małżeństwa były zastrzeżenia co do sposobu jej sprawowania. Zgodnie z postanowieniem Sądu Rejonowego z dnia 12 listopada 2012 r. sprawuje on tę pieczę, jest też opiekunem prawnym. Zaistniały szczególne okoliczności przemawiające za odstąpieniem od zasady powierzenia pieczy jedynie osobie, która dopełnia tych warunków i poprzestaniu na wykładni językowej art. 42 ust. 1 u.w.r. Małoletnia S. F. od drugiego roku życia pozostaje pod opieką wnioskodawcy i wyraziła wolę dalszego pozostawania z nim, traktuje go jak ojca. Nawiązała także więź emocjonalną z partnerką wnioskodawcy. Wychowuje się wspólnie z młodszą siostrą Z., z którą jest silnie emocjonalnie związana. Pożądane jest zatem zachowanie ciągłości w wychowywaniu S.. Sprawowanie opieki powinno

być połączone z wykonywaniem pieczy zastępczej (art. 149 § 4 k.r.o.). Analiza potrzeb S. F. i ocena wnioskodawcy jako sprawującego dotychczas pieczę zastępczą, a wcześniej biorącego udział w jej wychowywaniu, czyli czynnie obecnego w jej świadomym życiu wskazuje, że zgodne z jej dobrem jest powierzenie pieczy zastępczej wnioskodawcy i uwzględnienie jego wniosku na podstawie art. 112⁵ § 1 k.r.o.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji postanowienia.

jw